

האם הגליל מוגן? הצעה לתיקון יסודי בצבא היבשה

על צה"ל להפנים כי איום צבאות הטרור מחייב היערכות הגנתית בעלת מאפיינים דומים לזאת שקידמה בעבר את צבאות ערב. ארגון מחדש של צבא היבשה - תוך צמצום מספר המפקדות, הפרדה בין כוחות הבט"ש לכוחות המתמרנים והיערכות מחדש להגנה בגזרות המאוימות - הוא תנאי הכרחי להגנה יעילה יותר ולפעולה אפקטיבית יותר במלחמות העתיד

לוחם מגדוד נשר - חיל הגנת הגבולות. התמקדותו של כל מערך במשימותיו תאפשר ליחידות המתמרנות הסדירות להתרכז באימונים ובכוננות למלחמה. צילום: אתר צה"ל

הוא פתח לדיון במידת התאמת מבנה צבא היבשה לאתגרים הניצבים מולו. נקודת המוצא למאמר זה היא שארגון צבא היבשה אינו רק תוצאה של תכנון מראש המותאם לאתגרי השעה, אלא גם תוצאה של מערכת שהתפתחה בהדרגה, בשורה של צעדים, שכל אחד מהם היה הגיוני ונכון בשעתו אך אינו בהכרח כזה גם כיום. במאמר בכוונתי להתבונן בצבא היבשה ובאתגריו במבט על המתנתק לרגע מהקיים והמוכר, ולהציע מודל חדש לארגונו. אדון בשלוש הצעות לשינוי אשר לכל אחת היגיון פנימי משלה, אך לשלושתן יחד היגיון ארגוני שלם שעשוי לבשר על מהפכה בארגון צבא היבשה.

הסביבה האסטרטגית

המצב האסטרטגי שמאפיין את ישראל נותח בהרחבה בידי מומחים, ויוצג כאן בקצרה כדי לבסס את נקודת המוצא לשינויים המוצעים בהמשך המאמר.⁶ בעשורים האחרונים פחת באופן ניכר האיום הצבאי הקונוונציונלי על ישראל.

בספרו מלחמה ללא אות' מתאר תא"ל (מיל') משה (צ'יקו) תמיר כיצד עברו שנים עד שבצה"ל הפנימו שהלחימה מול חזבאללה איננה חלק מהבט"ש אלא היא, במהותה, לחימה נגד גרילה. גם כעת נראה כי אף שצה"ל הפנים היטב שלחזבאללה יכולות צבאיות המאפשרות לו לחדור בתנאים מסוימים אל תוך שטח ישראל, נדמה כי לא בוצעו השינויים הנדרשים בהיערכות הכוחות בגליל כדי להתאים למציאות זאת.² פרסומים בעיתונות מלמדים כי צה"ל בונה מערכת מכשולים לאורך הגבול וכי לעיתים הוא מרכז כוחות כוננות בגזרה.³ ואולם לפחות לפי מקורות גלויים, יש ספק אם צה"ל נערך להגנה על הגליל כראוי.⁴ סביר להניח שבמלחמה הבאה יאלץ צה"ל לנהל קרב הגנה, גם אם מוגבל, לפני שיוכל לתמרן אל שטח האויב. אם הנחה זו אכן אפשרית, על צה"ל להקים בצפון מערך הגנה המבוסס על עקרונות העומק, העתודה, והחלוקה למערכי אבטחה והחזקה.⁵ העיסוק בשאלת הגנת הגליל בפרט, והגנת הגבולות בכלל,

סרן (מילי) תמיר מנצור כרמל, סגן מפקד
מכלול המבצעים בגדוד 52

מבוצע באופן שאינו נחרץ דיו ותוצאותיו אינן אפקטיביות מספיק. ניכר כי כשצה"ל מחליט סוף סוף להפעיל את כוחות היבשה, הוא מעדיף לעשות שימוש בעיקר בכוחות הסדירים, ואילו את כוחות המילואים הוא מפנה בעיקר למשימות בט"ש וכוננות. העדפה זאת מתבטאת בין היתר במערך מילואים הולך וקטן, וכך גם כשירותו. לצד זאת, בעקבות שינויים שחלו בחברה הישראלית צה"ל מגדיל את אפשרויות השירות לנשים בתפקידי לחימה ותומכי לחימה. שינויים אלה מאפשרים מיצוי יעיל יותר של כוח האדם בצה"ל ומאפשרים הקמת יחידות ופיתוח מערכים חדשים.

צפוי כי התגברות איום הרקטות, הן בכמותן והן במידת דיוקן, תחייב את צה"ל לתמרן מהר, עמוק ובאופן אגרסיבי במלחמות הבאות, ולהפעיל לשם כך את מערך המילואים באופן אינטנסיבי יותר. יש אפשרות שהמלחמה תפרוץ ביוזמת האויב וייתכן שחלק ממהלך הפתיחה שלו יכלול פשיטה על יישובים בגבול, עמדות ומוצבי צה"ל, במטרה לייצר הישג תודעתי מול דעת הקהל שלו, דעת הקהל הישראלית והבין-לאומית. עוד סביר להניח כי המלחמה הבאה, בניגוד למבצעים בעשורים האחרונים, תתנהל ביותר מחזית אחת.

כדי להתאים את מבנה צה"ל לשינויים המתגבשים להלן שלוש הצעות, שכל אחת מהן מתבקשת אך כולן יחד משתלבות למארג אחד שעשוי לשפר את אפקטיביות כוחות צה"ל וכוחות הביטחון בבט"ש, בהגנת הגבולות, בהגנה ובהתקפה:

1. להפריד באופן רשמי וקבוע בין הכוחות המתמרנים ובין כוחות הבט"ש - כיוון שצה"ל צועד בו זה כמה שנים.
2. לצמצם את מספר המפקדות בצבא היבשה, תוך התאמת מספרן לעומס המשימות ולמוטות השליטה המיטבית.
3. לארגן ולפרוס מחדש את עוצבות היבשה בסדיר ובמילואים, בהתאם למגמות שהפכו רווחות בצה"ל בפקודם של הרמטכ"לים האחרונים.

הצעה ראשונה - הפרדה בין כוחות ההכרעה ובין כוחות הבט"ש

בספרו הקשר הגורדי קרא אל"ם (מילי) עמנואל ולד להפריד בין הכוחות שתפקידם להגן על הגבול, בין כוחות הבט"ש ובין הגייסות המתמרנים שתפקידם לבלום מתקפות אויב, להעביר את הלחימה לשטחו ולהכריע את המערכה.⁸ בתחילת

במקביל, איום הטרור התפתח ולבש צורה חדשה בדמות צבאות טרור, שמציבים לצה"ל אתגר מרכזי.⁷ איום זה מתבטא בראש ובראשונה ביכולת לפגוע בעורף הישראלי באמצעות ירי מנגד, ומכאן נובע הקושי של צה"ל לממש את אחד מעקרונות היסוד שלו - העברת הלחימה לשטחו של האויב תוך זמן קצר ככל האפשר. הסיבה העיקרית לכך היא שבניגוד לעבר, תמרונן כוחותינו בשטח האויב אינו מונע ממנו (לפחות לא בטווח הקצר) להמשיך בירי מסיבי לעבר אזרחי ישראל. במקביל התמקם האויב בעיקר בשטח אורבני, מאוכלס בצפיפות, המייצר קושי צבאי, הומניטרי, משפטי ותדמיתי לפעולת צה"ל בו.

איום הטרור התפתח ולבש צורה חדשה בדמות צבאות טרור. איום זה מתבטא ביכולת לפגוע בעורף הישראלי באמצעות ירי מנגד, ומכאן נובע הקושי של צה"ל לממש את אחד מעקרונות היסוד שלו - העברת הלחימה לשטחו של האויב תוך זמן קצר ככל האפשר

במקביל להתפתחויות שחלו בצד האויב, גם בקרב כוחותינו חלו שינויים. הדרג המדיני ומפקדי הצבא מעדיפים פעמים רבות להפעיל נגד האויב אש מנגד, ולשמור את התמרונן הקרקעי רק כמוצא אחרון. אם מתבצע תמרונן, לא פעם הוא

טבלה 1 - השוואה בין מאפייני בט"ש ובין מאפייני לחימה בעצימות גבוהה

המאפיין	בט"ש	לחימה בעצימות גבוהה
המצב היסודי	מגננה	לרוב מתקפה
התיחום בזמן	שגרת, יום-יומי, מתמשך	מוגבל בזמן
רמת החיכוך עם האויב	נמוכה	גבוהה
רמת החיכוך עם האוכלוסייה	בגבולות - נמוכה בהחזקת שטח - גבוהה	בינונית עד גבוהה - בהתאם לשדה המערכה ושלב הלחימה
אופי המשימה	לשמור על השקט והביטחון	להשיג יעדים מערכתיים, אסטרטגיים ומדיניים
היקף האבדות לכוחותינו	נמוך	בינוני עד גבוה
היקף הנזק לרכוש	נמוך	גבוה

פעילות מעצרים של חטיבת עציון באיו"ש, בשיתוף פעולה של דובדבן, לוט"ר, גדוד מילואים ומג"ב. הניסיון למלא משימות שונות בתכלית בידי אותם הכוחות מוביל לתפקוד שאינו מיטבי הן בבט"ש והן במלחמה. צילום: אתר צה"ל

יוטלו המשימות השונות. הרי לא דומה מעצר מבוקשים ביהודה ושומרון לכיבוש כפר בדרום לבנון, ולא דומה משימת איתור מנהרות ברצועת עזה למשימת פטרול לאורך גדר הגבול. הניסיון למלא משימות שונות בתכלית בידי אותם הכוחות מוביל לתפקוד שאינו מיטבי הן בבט"ש והן במלחמה, כפי שניתן היה לראות במהלך מלחמת לבנון השנייה.

לכן מתבקש לדמיין את חלוקת צבא היבשה לשלושה מערכים נפרדים, שכל אחד מהם מתמחה במילוי סוגים שונים של משימות:

מערך מתמרן. ייעודו להדוף התקפות אויב, להעביר את המלחמה אל שטחו ולהכריעו;

שנות ה-90 של המאה ה-20 קריאה זו הייתה לא רלוונטית. לא היה בכוחם של צה"ל ושל החברה הישראלית להעמיד שני מערכים נפרדים כאלה. ואולם כיום, עם הגידול במחזורי הגיוס ופתיחתם של תפקידי לוחמה ותומכי לחימה לנשים, המציאות שונה. מגמה זו משתלבת עם ניתוחו של אלוף הרצי הלוי, המבחין בין כוחות גזרתיים לכוחות "מתארחים".⁹ מציאות זו מאפשרת לראשונה התמחות הולכת וגדלה של מערכים שונים בצבא היבשה ובכוחות הביטחון. התמחות זו דרושה, מאחר שמשימות שונות בתכלית דורשות ציוד, ארגון, תפיסות, תורות לחימה ואתוסים שונים.

משימות הבט"ש מתאפיינות במגננה, בשגרה, בדרך כלל במגע הדוק עם אוכלוסייה אזרחית, בפעולה רציפה סביב השעון, בקצב אירועים נמוך, בנקיטת זהירות מקסימלית כלפי אפשרות של נפגעים, בקבלת אחריות לגזרה קבועה ובמילוי המשימות על-ידי כוחות קטנים הפועלים בנפרד זה מזה. לעומתן, משימות הלחימה מתאפיינות בהתקפיות, בריכוז מאמץ עצים בתקופות קצרות יחסית, בהפעלה בו בזמן של מרבית הכוחות השייכים ליחידה הטקטית, בקצב אירועים גבוה, בהעדפה של עמידה במשימה על פני דחייתה בשל סיכון לנפגעים, באגרסיביות, בצפיפות כוחות ואש ובמילוי המשימות על-ידי כוחות בסדרי גודל שונים, הפועלים בקרבה ובהשפעה הדדית זה על זה.

ההבדלים במאפייני משימות הבט"ש ומשימות המלחמה גדולים במידה המצדיקה הכשרת כוחות ייעודיים שעליהם

החלוקה למערכים תאפשר להכשיר מגוון יחידות בעלות אתוס פעולה שונה, שכל אחת מהן מאורגנת ומתוקננת בהתאם לייעודה, מצוידת בציוד המתאים ביותר למשימתה; מוכשרת, מאומנת ופועלת על-פי תורת הלחימה והטכניקה המתאימות לייעודה

פעילות באוגדת עזה. על הגזרות בגבולות השלום יפקדו תא"לים, ואילו בגבולות העימות יפקדו אלופים. צילום: אתר צה"ל

למסד את יחידות הגנת הגבולות, להגדיל את מספרן ולפרוס אותן לאורך הגבול.¹¹ בשנים שחלפו מאז פרסום המאמר הוכפל מספר הגדודים, ולאחרונה הם אוגדו במסגרת חיל הגנת הגבולות. בהתבסס על תחשיב ראשוני של היקף כוח האדם הדרוש לחיל, אני מעריך כי באמצעות ארגון מחדש של גדודי הגנת הגבולות, גדודי התצפית ויחידות נוספות מפקוד העורף והמשטרה הצבאית, במשולב עם הגידול במחזורי הגיוס והמשך מיצוי כוח האדם הנשי בצה"ל, ניתן יהיה להקים מערך שביכולתו להגן על כל גבולות ישראל, לרבות המאוימים כמו הגבולות עם רצועת עזה ולבנון.¹²

יחידות הגנת הגבולות פועלות בעיקר בשגרה - בבט"ש. אבל גם בחירום, ובמיוחד בשלבים הראשונים ללחימה, כמעריך אבטחה הפרוס בחזית מערך ההגנה, שמור להן תפקיד מהותי - לאתר את מאמצי האויב, להשהותם ולתעלם, עד הפעלת מערך ההחזקה.

הצעה שנייה - צמצום מספר המפקדות

רבות נאמר ונכתב על "התנפחות המפקדות" בצה"ל.¹³ במהלך השנים נעשו ניסיונות להתמודד עם תופעה זו, אך ההתמקדות הייתה יותר בגודל המפקדות ובמספר המשרתים בהן, ולא במספר המפקדות הדרוש לצה"ל. בשלושת העשורים האחרונים צמצם צהל את סד"כ היבשה, אך במקביל הגדיל את מספר המפקדות המרחביות. התוצאה הבלתי מכוונת של צעד

מעריך הגנת גבולות. תפקידו להגן על הגבול בשגרה, ולשמש רצועת אבטחה בחירום;

מעריך החזקת שטחים. מעריך זה יהיה מאויש על-ידי יחידות מג"ב המאומנות, מצוידות, מותאמות ומוסמכות לנקוט פעולות שיטור, אכיפה ומלחמה בטרור בשטחי איו"ש.¹⁰ החלוקה למערכים תאפשר להכשיר מגוון יחידות בעלות אתוס פעולה שונה, שכל אחת מהן מאורגנת ומתוקנת בהתאם לייעודה, מצוידת בציוד המתאים ביותר למשימתה; מוכשרת, מאומנת ופועלת על-פי תורת הלחימה והטכניקה המתאימות לייעודה.

התמקדותו של כל מערך במשימותיו תאפשר ליחידות המתמרנות הסדירות להתרכז באימונים ובכוננות למלחמה. כמו כן, היא תאפשר לשחרר את יחידות המילואים מעול התעסוקות המבצעיות ולהגדיל את היקף אימוניהן. ההיקף המורחב יאפשר להגביר את מורכבות האימונים ולאזן את היעדר חוויית הגיבוש החברתי ואת המתח המבצעי הכרוכים, אגב אורחא, בתעסוקות המבצעיות.

אין להתעלם מהחשש שחלוקה למערכים עלולה לפגוע בגמישות הפעלת הכוח. מנגד, כבר ראינו בעבר כיצד השקעת כוחות גדולים במשימות בט"ש פגעה דווקא בכשירותם למלחמה, ובכך לפגיעה גדולה אף יותר בגמישות ההפעלה ובמיצוי הכוח.

במאמר שבו קראתי לבנות כוחות הגנה ייעודיים, הצעתי

אימון בפצ"ן. האימונים המשותפים יתרמו להיכרות ולגיבוש בין היחידות האמורות להילחם יחדיו ולפיתוח שפה משותפת בין המפקדים. צילום: אתר צה"ל

מאיר פינקל, לנוכח השתנות האיום, השילוביות ההולכת וגוברת של כוחות צה"ל, העלייה במורכבות המקצוע הצבאי וסדרת המלחמות והמבצעים שנוהלו ישירות על-ידי המטכ"ל, חל פיחות במעמדו של הפיקוד המרחבי ובתפקידו.¹⁶ במהלך השנים התבססה שגרה שבה "הושאלו" כוחות מהאוגדות המתמרנות לידי המפקדות המרחביות, ובחירום ובאימונים הוחזרו לעוצבות האם שלהם - כך מיצה צה"ל את כוחו ביעילות גדולה יותר. השהות הארוכה ברצועת הביטחון ושתי האנתפאדות פוררו היגיון זה. הגדודים התמקדו בעיקר בתעסוקות מבצעיות ורק חלק קטן מהזמן הוקדש לאימונים, תחת פיקוד ישיר של החטיבות ואוגדות האם. נוצרה חלוקה מעוותת שלפיה המפקדות המתמרנות עסקו בניין הכוח בעוד המפקדות המרחביות עסקו בהפעלתו. נוסף על הפגיעה במוכנות הכוחות למלחמה עקב מחסור באימונים וסיגול הרגלים המתאימים להתנהלות בביטחון השוטף, נוצרה פגיעה חמורה בעקרון אחדות הפיקוד - תפקידי המפקד, שעיקרם בניית הכוח והפעלתו, פוצלו בין מפקדים שונים.¹⁷ החלוקה זאת בין אוגדות וחטיבות מרחביות לאוגדות וחטיבות אורגניות משפיעה גם על יכולת ההפעלה האורגנית של כוחות צבא היבשה. כך, לעיתים, נוצרים מצבים אבסורדיים שבהם אף שהאוגדה המרחבית היא בעלת ההיכרות הטובה ביותר עם השטח, עם האויב ועם האתגרים שהם מציבים, מוקצית לה במבצע או במלחמה גזרה משנית, בעוד האוגדות הרב-זירתיות

זה היא הרעה ביחס בין מספר המפקדות ובין מספר הלוחמים והיחידות הלוחמות. כיצד הגענו למצב זה? בראשית הייתה החטיבה עוצבת היסוד בצה"ל. במהלך מלחמת העצמאות תואמה לחימת החטיבות ישירות על-ידי הפיקודים המרחביים. סדר הכוחות הגדל של צה"ל ומבצעים על-חטיבתיים רבים הובילו בסופו של דבר להקמת מפקדות אוגדה, ראשית כמפקדות משימתיות ובהמשך כאוגדות קבועות.¹⁴ לאחר מלחמת יום הכיפורים ולנוכח הגידול במספר האוגדות הוקמו לראשונה גם מפקדות גיס, שנועדו לתת מענה גם לחזיתות משניות או חזיתות בהן יותר מגזרת מערכה אחת. יש לציין שעד עתה הופעלה מפקדת גיס רק פעם אחת - במלחמת לבנון הראשונה. החל במלחמת ששת הימים, לנוכח הגידול בהיקף פעילות הבט"ש (תחילה במלחמת ההתשה ובהמשך כחלק מהתגברות איום הטרור בגבולות) ובעקבות הצורך להתמקצע בגזרת פעולה ספציפית, הוקמו אוגדות מרחביות וחטיבות מרחביות. בהמשך הובילו גלי הטרור הפלסטיני באיו"ש ובעזה להקמת אוגדות וחטיבות מרחביות נוספות. גם הפיקודים המרחביים התעצבו בשנותיו הראשונות של צה"ל לפי היגיון ברור - מול כל פיקוד עמדה מדינת אויב אחת (למעט לבנון, שלא נחשבה אז איום צבאי של ממש).¹⁵ עם השנים חלק מהאויבים הפכו לידידים, ובמקביל התפתחו איומים חדשים תת-מדינתיים בדמות צבאות הטרור. במקביל, כפי שמסביר

מקבלות את הגזרות החשובות יותר במערכה.¹⁸ מנגד, פעמים אחרות, מכיוון שלחלק מהאגודות המרחביות אין כוחות קבועים הכפופים אליהן, נאלצות האגודות המתמרנות להפריש יחידות משנה לטובתן.

פיצול זה מייצר כפילות, סרבול וערפול בהיררכיה הפיקודית. לדוגמה, לא פעם תחקירים מבצעיים או בטיחותיים של כוח הפועל בתעסוקה מבצעית מתבצעים בשני צירים מקבילים – גם בחטיבה המרחבית, באוגדה המרחבית ובפיקוד המרחבי שבו התרחש האירוע, ובמקביל בחטיבה האורגנית, באוגדה האורגנית ובפיקוד שאליו הוא כפוף. ניתן להעריך שתופעה זאת אופיינית לא רק לתחום התחקירים, וכי היא מצביעה על בזבוז משאבים, חוסר תיאום ועודף בירוקרטיה.

פיצול דומה בין בונה הכוח למפעילו קיים גם בדרג האגודות. באופן רשמי, כל אוגדה משויכת לפיקוד מרחבי מסוים. בפועל, הצורך למצות את כוחות היבשה, ובעשורים האחרונים גם הנטייה להפעיל תחילה את כל הכוחות הסדירים ורק כמוצא אחרון את יחידות המילואים, הובילו לניוד של יחידות בין גזרות. כך, ברוב המבצעים והמלחמות הופעלו אוגדות שלא בכפיפות לפיקוד שאליו הן שייכות. הסדרה ארגונית רשמית של מציאות זאת נוצרה בעת כהונתו של רא"ל גדי איזנקוט כרמטכ"ל, אז נקבע שאוגדות רב-זירתיות יפעלו ביותר מזירה אחת, ואילו אוגדות זירתיות יפעלו בעיקר בגזרה אחת. למרות זאת נשארה כפיפות האוגדות הרב-זירתיות לפיקודים המרחביים. ההיגיון מכתוב להמשיך צעד זה, כפי שבוצע לאחרונה עם הקמת אוגדה 99 הכפופה ישירות לזרוע היבשה, ולהכפיף לזרוע את כל האוגדות הרב-זירתיות.

בראשית הייתה החטיבה עוצבת היסוד בצה"ל. במהלך מלחמת העצמאות תואמה לחימת החטיבות ישירות על- ידי הפיקודים המרחביים. סדר הכוחות הגדל של צה"ל ומבצעים על-חטיבתיים רבים הובילו בסופו של דבר להקמת מפקדות אוגדה, ראשית כמפקדות משימתיות ובהמשך כאוגדות קבועות

מגבלות מוטת השליטה האנושית עומדות בבסיס ארגון הכוחות הלוחמים, בצה"ל ובעולם, על בסיס מוטת שליטה צרה. כלומר, לכל מפקד כפופות עד ארבע יחידות משנה מבצעיות.¹⁹ הוספת יחידות נוספות מקשה על פיקוד וניהול אפקטיבי בתנאי חירום. לעומת זאת, מיעוט יחידות כפופות מצביע על עודף מוטת שליטה ולכן גם על עודף במפקדות. בחינה של מבנה האוגדות המרחביות מצביעה על עודף מוטת שליטה ברובן, למעט אוגדת איז"ש. לרוב האוגדות המרחביות כפופות שתי חטיבות מרחביות בלבד, ולאחת מהן כפופה חטיבה מרחבית אחת בלבד.²⁰ המצב נכון גם בפיקודים – בהנחה שהאוגדות הרב-זירתיות תוכפנה ישירות לזרוע היבשה, לכל אחד מהפיקודים תיוותר אוגדה אחת או שתיים תחת פיקודם – הרבה מתחת למוטת השליטה המיטבית.

לאחרונה עלתה הצעה להחליף את האוגדות הקבועות באוגדות משימתיות, הממונות כל אחת על מרחב קבוע בשגרה או בחירום.²¹ יישום הצעה זו, בניסיון לתת מענה לתרחיש של "מקרה הכול" – מקרה בו ישראל מותקפת בכל החזיתות, יחייב גידול נוסף במספר מפקדות האוגדה ויגרום לכך שבכל מצב חירום פרט למלחמה המתחוללת בכמה חזיתות, ייוותרו מפקדות אוגדה "מובטלות" ומבוזבזות.

לעיתים נשקלים פתרונות נקודתיים לעודף במספר המפקדות כגון איחוד חטיבות מרחביות סמוכות²² או ארגון מחדש של הפיקודים המרחביים,²³ אך דומה שבפתרונות אלה אין די, וכי כדי להשיג חיסכון ניכר במשאבים, בתקנים ובבירוקרטיה, וחשוב מכך – לשם הפיכת צה"ל לאפקטיבי יותר, יש לפעול בצורה נחרצת יותר.

כדי לצמצם את עודף המפקדות, להתאים את שרשרת הפיקוד למוטת השליטה הרחבה יחסית בבט"ש, ולהתמודד עם העלייה בריכוזיות הפעלת צה"ל בחירום על-ידי המטכ"ל, נדרש שינוי מבני בארגון המרחבי של צבא היבשה.

ניתן לחשוב על מספר חלופות לארגון מחדש של צבא היבשה. במאמר זה אביא הצעה אחת כמצע לדיון: לבטל את כל

לנוכח השתנות האיום, השילוביות ההולכת וגוברת של כוחות צה"ל, העלייה במורכבות המקצוע הצבאי וסדרת המלחמות והמבצעים שנוהלו ישירות על-ידי המטכ"ל, חל פחות במעמדו של הפיקוד המרחבי ובתפקידו

המפקדות המרחביות (פיקודים, אוגדות וחטיבות) ולהחליפן בדרג אחד, שיהיה כפוף ישירות למטכ"ל – מפקדת גזרה מערכתית. כל מפקדת גזרה תהיה אחראית לגזרה מערכתית אחת (למשל הגולן, הגליל או רצועת עזה). היא תהיה כפופה ישירות למטכ"ל, ותפקידה יהיה להפעיל את הכוחות בגזרתה בשגרה, בחירום ובמלחמה. לכל מפקדת גזרה תהיינה מפקדות משנה המתמחות במודיעין, לוגיסטיקה, מבצעים מיוחדים ובט"ש. מפקדת הבט"ש תפעיל בשגרה ובחירום את כוחות הגנת הגבולות בגזרתן. בחירום יקצה המטכ"ל כוחות מתמרנים לרשות מפקד הגזרה לפי הצורך. ההנחה היא שבארגון כזה לא יהיה צורך במפקדות הגיס, שכן לכל מפקדת גזרה מערכתית תהיה יכולת מלאה לפקד על כלל הכוחות המוקצים לה.

נשאלת השאלה, מי יפקד על מפקדות אלה? אם יהיו אלה תא"לים בוגרי תפקיד מפקד אוגדה מתמרנת, ייתכן שיחסרו ניסיון מספק שיאפשר להם לפקד על מאמץ רב-אוגדתי בגזרתם. אם יהיו אלה אלופים, המשמעות היא גידול במספר הכולל של האלופים בצה"ל ושל אלה מהם המופקדים על גזרות שקטות יחסית. ייתכן שהאיזון הנכון יהיה הבחנה בין הגזרות השונות, כך שעל הגזרות בגבולות השלום יפקדו תא"לים, ואילו בגבולות העימות יפקדו אלופים. מכל מקום, נקודה זאת שלעצמה דורשת בירור מעמיק יותר.

טבלה 2 - הצעה לצמצום מספר המפקדות

מוצע	קיים		
	פיקוד/גיס	אוגדה	חטיבה
מפקדת חזית	צפון	בשן	הגולן
		הגליל	חירם
הגולן			ברעם
הגליל			הבקעה
בקעה		-	מנשה
מג"ב	מרכז	איו"ש	אפרים
			שומרון
			בנימין
			יהודה
			עציון
			הגפן
עזה	דרום	עזה	קטיף
נגב		אדום	פארן
	יואב		
-			
-			
5*		5	14
5		24	

לא כולל מפקדות מג"ב - עליהן יוכל לפקד מתאם פעולות הממשלה בשטחים שיחליף, לפי הצעתי, את מפקד פיקוד המרכז כריבון הצבאי.

כי אליהם חזבאללה מתכוון? האם מוצבים בו כוחות הערוכים לבלום כוחות פולשים? גם אם לא ניתן לענות על שאלות אלה בפירוט ללא פגיעה בביטחון המידע, אפשר להעריך בזהירות שהמענה אינו מספק.

במשך עשרות שנים ארגן צה"ל את ההגנה ברמת הגולן, בבקעה ובסיני בהתאם לתורת הלחימה והאיומים הצפויים. נוסף על החזקת הגבול על-ידי כוחות בט"ש, בכל רגע נתון נכחו במרחב כוחות כוננות לכל מקרה של הידרדרות ביטחונית. היערכות זאת הוכיחה את עצמה במלחמת יום הכיפורים, כשכוחות אלה בלמו את הגל הראשון של המתקפה בגולן ובסיני (גם אם במחירים כבדים מאוד). כוחות אלה, במקביל להיותם כוחות כוננות, התאמנו באופן שוטף וכך ניצלו את זמנם ביעילות ושיפרו כשירותם למלחמה.

לא כך בגזרת הגליל. בשטחה לא מוצבים דרך קבע כוחות כוננות, אלא רק לנוכח הערכות מצב ומתיחות ביטחונית. במקרים אלה מגיעים הכוחות לשטח ושוהים בו באופן ארעי, בתנאים לא נוחים המקשים על השהייה ועל קיום שגרת אימונים. איומיו של חזבאללה לחדור לשטח ישראל ולפגוע, ואף לכבוש, יישובים סמוכים לגדר מחייבים היערכות כוחות יסודית לאורך הגבול בגליל. אלה יפעלו ראשית לבלמת האויב, ומיד אחר

לפי הצעה זו, את שלושת הפיקודים, חמש האוגדות המרחביות, 14 החטיבות המרחביות ושתי מפקדות הגיס, יחליפו חמש מפקדות חזית (גולן, גליל, עזה, נגב, בקעה) שתפקידן לפקד על כוחות צה"ל בגזרתן בשגרה ובחירום. פעילות הבט"ש באיו"ש (למעט בבקעה) תועבר כולה לאחריות מג"ב. צמצום כמות המפקדות יאפשר להפחית מאות (ואולי יותר) תקנים ולהפנות את המשאבים שייחסכו לטובת הכוחות שבשטח. ואולם זהו אינו היתרון העיקרי הטמון בצעד זה - הקטנת מספר המפקדות משמעו השטחת היררכיות, צמצום כפילויות, צמצום סרבול, פישוט ושיפור תהליכי הפו"ש, וקבלת החלטות מהירה ופשוטה יותר. כל אלה יאפשרו הפעלת כוח יעילה, תכליתית ואפקטיבית יותר.

הצעה שלישית - ארגון מחדש של כוחות ההכרעה

האם הגליל מוגן? כדי לדייק במתן תשובה יש לשאול מפני אלו איומים הוא מוגן ומפני אלו הוא אינו מוגן. ניתן להניח שמערך המוצבים, התצפיות והסיורים לאורך הגבול נותן מענה נאות לאיום חדירה למטרת טרור או פעולה מוגבלת, כגון חטיפה. אך האם הגליל מוגן מפני איום של פלישה במתווים אחרים, שיייתכן

הסדירות, הרב-זירתיות, לרכז מאמץ בגזרה שתהיה באותו הזמן גזרת המאמץ העיקרי. עתה נחזור לגזרת לבנון וננסה לדמיין תרחיש של הסלמה. בעקבות הערכה שגויה מחליט חזבאללה לפשוט על יעדים בגליל. הראשונים לאתר את מאמצי האויב ולהגיב הם כוחות הגנת הגבולות הפרוסים בגזרה. בתוך זמן קצר כוחות מהאוגדה הרב-זירתית המתאמת בגזרה מצטרפים למאמץ הבלימה והתקפת הנגד. אם ההידרדרות הביטחונית תגיע למצב המחייב זאת, יגויס מיד סד"כ היבשה במילואים, רובו ככולו. הכוחות, בסדיר ובמילואים, של האוגדות הרב-זירתיות ייפרסו אל מול האיום. אוגדת המילואים הזירתית תצטרף גם היא לפריסה. בגזרות האחרות יחליפו אוגדות המילואים הזירתיות את האוגדות הסדירות שהיו פרוסות בהן עד ההסלמה. כך יושג מצד אחד ריכוז מאמץ של כמה אוגדות מול גזרה אחת, בד ובד עם שמירה על כוונות למקרה של הידרדרות גם בגזרות אחרות.

אימוני של חזבאללה לחדור לשטח ישראל ולפגוע, ואף לכבוש, יישובים סמוכים לגדר מחייבים היערכות כוחות יסודית לאורך הגבול בגליל. אלה יפעלו ראשית לבלימת האויב, ומיד אחר יוכלו לתפוס עומק לפנים מצפון לגבול

סיכום

מבנה צבא היבשה וארגונו התגבשו במשך עשרות שנים כטלאי על טלאי, בשורה של צעדים שכל אחד מהם בפני עצמו היה ככל הנראה הגיוני בזמנו. ואולם ברבות השנים, הניסיונות להסתגל לשינויים שחלו במציאות יצרו צבא יבשה מסורבל, רווי מפקדות וכפילויות הפוגעות באפקטיביות המבצעית של כוחותיו. במקביל, עם הירידה באיום הצבאי-המדינתי על ישראל והתעצמות איום הטרור עבר צבא היבשה תהליך של "בט"ש"זיה"ה". מלחמת לבנון השנייה סימנה את שיאו של תהליך זה ואת נקודת המפנה שממנה החל צה"ל לבנות עצמו שוב למלחמה.

ואולם אל לנו לשקוט על השמרים - על צה"ל להפנים כי איום צבאות הטרור מחייב היערכות הגנתית בעלת מאפיינים דומים לזאת שקידמה בעבר את צבאות ערב. כדי להגן כראוי על הגליל, ועל שאר אזורי הארץ, עליו לבנות מערכי הגנה וכוונות קבועים לאורך הגבולות. ארגון מחדש של צבא היבשה - תוך צמצום מספר המפקדות, הפרדה בין כוחות הבט"ש לכוחות המתמרנים והיערכות מחדש להגנה בגזרות המאוימות - הוא תנאי הכרחי להגנה יעילה יותר ולפעולה אפקטיבית יותר במלחמות העתיד.

הכותב מבקש להודות לאל"ם (בדימוס) רוני ברט, לאל"ם (מיל') בעז זלמנוביץ', לרס"ן (מיל') בועז זעירא ולגל פול פינקל, על הערותיהם המועילות למאמר.

ההערות למאמר זה מתפרסמות בסוף הגיליון.

יוכלו לתפוס עומק לפנים מצפון לגבול. את הכוחות יש לארגן במחנות קבע, בפריסה לאורך כל החזית ובסד"כ שיאפשר להם, במקביל להחזקת כוונות לפעולה מיידיית, להתאמן למתארי הלחימה הצפויים בחזית זו.

כדי להחזיק מערך זה לאורך הגבולות יהיה צורך בהקמת בסיסים חדשים בקו שני, בדומה ל"קו התעוזים" שהיה קיים בסיני. בהיעדר שטחי אימון מספקים בגליל, יתמקדו הכוחות השוהים בגזרה באימוני פרט ובאימוני המסגרות הקטנות, תוך שימוש בסימולטורים והתמקדות באימונים טקטיים "יבשים". במאמר לציון 25 שנה למלחמת לבנון הראשונה כתב עמנואל סקל, שפיקד על אוגדת סיני, על התקופה שלפני המלחמה, כשהאוגדה הוקפצה תדיר לרמת הגולן (עד כדי כך שכונתה "אוגדת סינרמה": סיני-רמה).²⁴ היום קשה לדמיין אוגדה שמועברת מגזרה לגזרה בימי שגרה, שלא לדבר על אוגדה מתמרנת הפרוסה עם כוחותיה בגזרה כלשהי. אבל לנוכח הכוונות של ארגוני האויב לחדור לישראל במלחמה הבאה, תוטל על צה"ל שוב המשימה לבלום את האויב ולהדוף אותו, כך שלא יצליח להעביר את המלחמה לשטחנו.²⁵

נדמיין תרחיש שבו אוגדות סדירות, רב-זירתיות, תהיינה פרוסות בגזרות השונות. בשגרה יעסקו יחידותיהן באימונים, במקביל להיותן במצב כוונות למקרה של הידרדרות מיידיית בגזרה. האימונים המשותפים יתרמו להיכרות ולגיבוש בין

את שלושת הפיקודים, חמש האוגדות המרחביות, 14 החטיבות המרחביות ושתי מפקדות הגיס, יחליפו חמש מפקדות חזית (גולן, גליל, עזה, נגב, בקעה) שתפקידן לפקד על כוחות צה"ל בגזרתן בשגרה ובחירום. פעילות הבט"ש באיו"ש (למעט בבקעה) תועבר כולה לאחריות מג"ב

היחידות האמורות להילחם יחדיו ולפתח שפה משותפת בין המפקדים. קיום האימונים בגזרה שבה הן בכוונות יאפשר להן לשמור על מוכנות גבוהה למשימותיהן. סבב קבוע בין האוגדות בגזרות השונות יאפשר לכל אחת מהן להכיר ולהתאמן בכל הגזרות העיקריות. כך כל אוגדה סדירה תהיה כשירה יותר להילחם בכל אחת מהגזרות הצפויות. יחידות המילואים של אותן אוגדות יתאמנו יותר מיחידות מילואים אחרות, וישתדלו לעשות זאת בגזרה שבה פרוסה אוגדתן באותו הזמן. אימון האוגדות הסדירות בכל אחת מהגזרות משתלב עם החלוקה שהוביל איזנקוט בין אוגדות זירתיות לאוגדות רב-זירתיות. כאמור לעיל, האוגדות הרב-זירתיות יהיו כפופות פיקודית לזרוע היבשה, ובזמן פריסתן בשטח הן תהיינה כפופות מבצעית למפקדת החזית המתאימה.

אוגדות המילואים הזירתיות לעומתן יותאמו כל אחת לגזרה אחת. כך ניתן יהיה לנצל את זמן האימון המצומצם יחסית שלהן כדי להתמחות במאפייני הלחימה באותה הגזרה. במצב חירום תופעל כל אוגדת מילואים לגזרתה כדי לאפשר לאוגדות

